

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของ เรื่องและปัญหาการวิจัย

ในทุก ๆ สังคม ทุกชุมชน จะต้องมิมีผู้นำหรือผู้เป็นหัวหน้า เป็นแกนหลักสำคัญในการบริหาร ปกครอง และควบคุมสังคมหรือคนในชุมชนนั้นให้อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข แม้แต่หลักของพุทธปรัชญาที่ได้อธิบายถึงเรื่องผู้นำหรือผู้ปกครองไว้ในพระสูตรชื่อ อัครคัมภีร์สูตร (ข้อ 60 ถึงข้อ 63) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพระสุตตันตปิฎก ตอนทิมนิกาย ปาฏิหารค โดยได้อธิบายถึงสภาพธรรมชาติดั้งเดิมของสังคมมนุษย์ เป็นสภาวะสงบต่างคนต่างอยู่ ไม่มีการแก่งแย่ง เพราะมีความอุดมสมบูรณ์ แต่ต่อมาเกิดมีการขัดแย้งกันขึ้น เนื่องจากมีผู้กระทำความผิด การลักขโมย เก็บเอาส่วนของผู้อื่นมาเป็นของตน ในขั้นแรก ๆ ก็เพียงมีแต่การว่ากล่าวตักเตือนกันเอง ยังไม่มีการทำร้ายกัน ต่อเมื่อมีการกระทำผิดอย่างช้า ๆ ซาก ๆ จึงมีการจัดการลงโทษกันเอง ทำให้ต้องมีการเลือกผู้ปกครองขึ้นมาเพื่อให้ทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองความเป็นอยู่ การดำรงชีวิตของคนในสังคม โดยผู้ปกครองจะได้รับค่าตอบแทนในการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าว (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 16 พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 3 ทิมนิกาย 2500 (114-119) ดังจะเห็นได้จากในอัครคัมภีร์สูตรตอนท้ายข้อ 62 ได้กล่าวไว้ว่า

.....ครั้งนั้นแล พวกสัตว์ที่เป็นผู้ใหญ่จึงประชุมกัน ครั้งแล้วต่างก็รับทุกข์กันว่า พ่อเอ๋ย ก็การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้จักปรากฏ การตีเตียนจักปรากฏ การพูดเท็จจักปรากฏ การถือท่อนไม้จักปรากฏ ในเพราะบาปธรรมเหล่านี้ บาปธรรมเหล่านั้นเกิดปรากฏแล้วในสัตว์ทั้งหลาย อย่างกระนั้นเลย พวกเราจักสมมติสัตว์ผู้หนึ่งให้ เป็นผู้ว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าวได้โดยชอบ ให้เป็นผู้ตีเตียนผู้ที่ควรตีเตียนได้โดยชอบ ให้เป็นผู้ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่ได้โดยชอบ ส่วนพวกเราจักแบ่งส่วนข้าวสาละ ให้แก่ผู้นั้น ดังนี้ ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ครั้นแล้วสัตว์เหล่านั้น พากันเข้าไปหาสัตว์ที่สวย

งามกว่า นำคูน่าชมกว่า นำเลื่อมใสกว่าและนำเกรงขามมากกว่าสัตว์ทุกตัว แล้วจึงแจ้งเรื่องนี้ว่า ข้าแต่สัตว์ผู้เจริญ มาเกิดพ่อ ขอพ่อ ขอพ่อจงว่ากล่าว ผู้ที่ควรว่ากล่าวได้โดยชอบ จงติเตียนผู้ที่ควรติเตียนได้โดยชอบ จงชบไล่ผู้ ที่ควรชบไล่ได้โดยชอบ เกิด

ส่วนพวกข้าพเจ้าจักแบ่งส่วนข้าวสาละให้แก่พ่อ คุณรวาเสฏฐะและภารทวาชะ สัตว์ผู้นั้นแลรับค่าของสัตว์เหล่านั้นแล้ว จึงว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าวได้โดยชอบ ส่วนสัตว์เหล่านั้นก็แบ่งส่วนข้าวสาละให้แก่สัตว์ที่เป็นหัวหน้านั้น

(พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 16 พระสุตตันตปิฎก เล่ม 3 ทิมนิกาย 2500 : 118-119)

จากข้อความที่ยกมากล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า ผู้นำหรือหัวหน้าหรือผู้ปกครอง ในพระสูตรมาจากการเลือกสรร ค้นหา และคัดเลือกผู้นำตามแบบธรรมชาติโดยจะต้องมีคุณลักษณะและให้ทำหน้าที่ตามที่กำหนด พร้อมทั้งจะได้รับค่าตอบแทนจากการทำหน้าที่ในฐานะผู้นำด้วย

นอกจากนี้แล้วในอัครศิษฏสูตรดังกล่าวในข้อ 63 ตอนต้นยังได้กล่าวถึงความ เป็นมาและความหมายของคำที่สำคัญ ๆ อันใช้ เป็นชื่อที่เรียก "หัวหน้า" หรือ "ผู้นำ" ไว้ ด้วยดังนี้

คุณรวาเสฏฐะและภารทวาชะ เพราะเหตุผู้ที่เป็นหัวหน้า อัมมทาชนสมมติ ดังนี้แล อีกชื่อว่า มหาชนสมมติ จึงอุบัติขึ้นเป็นอันดับแรก เพราะเหตุผู้ที่เป็น หัวหน้า เป็นใหญ่ยังแห่งเขตทั้งหลาย ดังนี้แล อีกชื่อว่า กษัตริย์ กษัตริย์ จึง อุบัติขึ้นเป็นอันดับที่สอง เพราะเหตุผู้ เป็นหัวหน้าบวงชนเหล่าอื่นให้สุขใจได้ โดยธรรม ดังนี้แล อีกชื่อว่า ราชา ราชา จึงอุบัติขึ้นเป็นอันดับที่สาม คุณร วาเสฏฐะและภารทวาชะ ด้วยประการดังนี้แล การบังเกิดขึ้นแห่งพวกกษัตริย์ นั้นมีขึ้นได้ เพราะอีกพระที่รู้จักว่าเป็นของดี เป็นของวิบราจอย่างนี้แล (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 16 พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 3 ทิมนิกาย 2500:119)

สำหรับนักปราชญ์ตะวันตก อาทิเช่น เพลโต (Plato) (427-347BC) ในหนังสือชื่อ The Republic) ซึ่งได้กล่าวถึงผู้นำหรือผู้ปกครองโดยได้แบ่งความรู้สึคนึกคิดของมนุษย์ออกเป็น 3 ส่วน และใช้เป็นการแบ่งบุคคลในรัฐหรือในชุมชนสังคมมนุษย์ออกเป็น 3 จำพวก โดยที่ส่วนที่หนึ่งคือ ส่วนที่เป็นเหตุเป็นผล (rational element) เป็นส่วนที่จะทำให้คิดได้ดี มีสติปัญญาความเฉลียวฉลาด ผู้ที่มีคุณสมบัติในส่วนนี้ควรทำหน้าที่เป็นผู้ปกครอง (หรือผู้นำ) ส่วนที่สองคือส่วนที่เป็นจิตใจอารมณ์ (spiritual element) เป็นส่วนที่มีจิตใจอารมณ์ เข้มแข็งแน่นแฟ้น จำเป็นต้องมีวิริยะกล้าหาญ ผู้ที่มีคุณสมบัติในส่วนนี้ ควรจะทำหน้าที่สู้รบปกป้องภัยให้รัฐ (สังคม) ส่วนที่สามคือส่วนที่เป็นค้นหาความต้องการของร่างกาย (appetitive element) ส่วนนี้จะสามารถอดกลั้นความต้องการของร่างกายได้ ก็จะต้องมีการควบคุมตนเองกำกับด้วยผู้ที่มีคุณสมบัตินี้ควรจะทำหน้าที่เป็นผู้ทำงานใช้แรงงาน ค้าขาย บลุกพืช เลี้ยงสัตว์ (เพลโต 2523:252)

กล่าวโดยสรุปก็คือ นักปราชญ์ทั้งสองต่างก็ให้ความสำคัญและยอมรับว่าในทุกสังคม ทุกชุมชน ทุกรัฐ จะต้องต้องมี "ผู้นำ" หรือ "ผู้ปกครอง"

ในชุมชนชนบทไทยส่วนมาก เป็นชุมชนที่อยู่อย่างโดดเดี่ยว ห่างไกลจากชุมชนอื่นและชุมชนเมือง ไม่ได้ได้รับการบริการด้านต่าง ๆ จากรัฐเท่าที่ควร ประชาชนในชุมชนต่างก็มีชีวิตความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ แต่ก็มีปัญหาความเดือดร้อนที่ต้องแก้ไขกันเองภายในชุมชนมากมาย ที่ผ่านมาการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ภายในชุมชนได้กระทำกันเองโดยที่ประชาชนภายในชุมชนเหล่านั้นได้มีการเลือกสรรผู้นำขึ้นมาเองโดยวิธีการธรรมชาติซึ่งในที่นี้อาจเรียกได้ว่าเป็น "ผู้นำธรรมชาติ" ซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทหน้าที่ในการเป็นผู้ปกครอง ควบคุม แก้ไข ปัญหาความขัดแย้งของประชาชนภายในชุมชน และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน จึงทำให้คุณลักษณะของผู้นำ ที่มาของอำนาจ บทบาทและรูปแบบการสร้างอำนาจของผู้นำ เป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่งต่อการศึกษา ซึ่งในอดีตก็มีนักวิชาการทั้งไทยและ

ต่างประเทศ* ซึ่งเป็นนักมนุษยวิทยาและนักสังคมวิทยาได้ให้ความสนใจและทำการศึกษาเกี่ยวกับผู้นำชุมชนชนบทไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เป็นชุมชนชนบทแบบดั้งเดิม อาทิ เช่น จาก อัมโยต์ (Jacques Amyot) (จาก อัมโยต์ อ้างถึงในสุเทพ สุนทรเกสัช, บรรณาธิการ 2511 : 379-415) ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะและอิทธิพลของผู้นำจากตำแหน่งทางราชการ คุณสมบัติส่วนตัวความพึงประสงค์ ซึ่งเป็นเสมือนหลักประกันของผู้นำวิเคราะห์งานพัฒนาหมู่บ้านว่ากลุ่มผู้นำมีบทบาทในการริเริ่มอย่างไร กลุ่มผู้นำกลุ่มใดที่มีบทบาทมากที่สุด โดยเข้าไปศึกษาตัวบุคคลที่เป็นผู้นำแต่ละคนว่ามีลักษณะเด่นอย่างไร และลักษณะเหล่านี้มีผลต่อการพัฒนาอย่างไร แจนซิส เอฟ และคณะ (Jancis, et al. 1963) ได้ศึกษาในแง่เศรษฐกิจเกี่ยวกับผู้นำของครอบครัวและระบบเครือญาติในครอบครัวไทยที่มีส่วนสัมพันธ์ด้วย โดยได้ทำการศึกษาที่จังหวัดขอนแก่น คอฟแมน (Kaufman 1960) ได้ศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้นำหรือหรือความเป็นผู้นำในหมู่บ้านในชุมชนจังหวัดอุบลราชธานีพบว่าพระมีบทบาทสูงมากและมีอิทธิพลเหนือพฤติกรรมของคนในหมู่บ้าน เคลาส์ เนอร์ (Klausner 1962) ได้ศึกษาลักษณะผู้นำและบทบาทของพระทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งมีบทบาทหลายด้านทั้งทางด้านศาสนาและทางการพัฒนาชุมชน ชาร์ล เอฟ. คายส์ (Keyes cited by David Wilson and Fred Von. Der Mehden 1970:92-127) ได้ศึกษาและสรุปรงานวิจัยภาคสนามในหมู่บ้านของไทยประมาณ 50 กว่าเรื่องตั้งแต่ พ.ศ. 2496-2512 (ค.ศ. 1953-1969) แล้วได้แยกผู้นำท้องถิ่นออกเป็น 3 ประเภทตามที่มาของสิทธิอำนาจ (authority) หรือผู้นำตามความหมายของชาวบ้านหรือ "ผู้นำใหญ่" ผู้นำท้องถิ่นที่มีได้เป็นคนในท้องถิ่นนั้น เช่น ข้าราชการ พ่อค้า ผู้นำประเภทสุดท้ายคือ ผู้นำที่ทำหน้าที่เป็นคนกลางในการติดต่อระหว่างชาวบ้านกับราชการผู้นำท้องถิ่นจะเป็นตัวจักรสำคัญในการนำความเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาเข้าไปยังหมู่บ้าน ถ้าหากผู้นำได้รับสิทธิอำนาจจากทั้งฝ่ายชาวบ้านและฝ่ายราชการ โมเคิล มอร์แมน (Moerman 1969:535-549) ได้ศึกษาผู้นำชาวบ้านที่เป็นตัวเชื่อมการติดต่อระหว่างสังคมชาวบ้านกับกลุ่มอื่น ๆ ในระดับชาติซึ่งเรียกว่าผู้นำประสานงานหรือผู้นำที่เป็นตัวกลาง (synaptic leader) อันมีความ

* รายละเอียดเกี่ยวกับผลงานวิจัย วิธีการศึกษาและข้อค้นพบของนักวิชาการสาขาต่างๆ จะได้นำกล่าวถึงในบทที่ 2

หมายรวมถึง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พระ ครู และพ่อค้าในระดับหมู่บ้าน แต่ได้ทำการศึกษาเน้นหนักที่ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทเด่นมากในฐานะตัวกลาง โดยได้ทำการศึกษาที่หมู่บ้านปิง อำเภอเชียงคำ จังหวัดเชียงราย ในปี 2502-2503 คลาก เนเฮร์ (Neher 1970) ได้วิจัยวิเคราะห์ลักษณะการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชาวบ้านโดยแบ่งชาวบ้านออกเป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มสนใจการเมือง กลุ่มไม่สนใจการเมือง และกลุ่มผู้นำ เพื่อที่จะศึกษาที่มาของการเปลี่ยนแปลงในชนบท ผู้วิจัยได้เลือกวิจัยในหมู่บ้าน 3 แห่งในเชียงใหม่ โดยศึกษาเปรียบเทียบข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับครัวเรือนที่สำรวจและข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะผู้นำในแต่ละหมู่บ้าน เซอ เบิร์ต รูบิน (Rubin 1973:425-444) ได้ศึกษาบทบาทของสภาตำบลในการริเริ่มและดำเนินโครงการต่าง ๆ ของตำบล รูบินได้พบว่าสภาตำบลซึ่งมีกำนันเป็นประธานจะมีความคิดริเริ่มในการจัดทำโครงการมากกว่าสภาตำบลที่มีนายอำเภอทำหน้าที่เป็นประธานที่ประชุม ยูซอม (Usom 1966:54) ได้วิจัยเรื่องนวัตกรรมในจังหวัดอุบลราชธานีพบว่า ผู้นำซึ่งได้แก่กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พระ ครู และเจ้าของร้านมีระดับการศึกษา ความสนใจข่าวสาร หรือฐานะทางเศรษฐกิจเหนือชาวบ้านคนอื่น ๆ และยังมีทัศนคติสมัยใหม่ ยอมรับการเปลี่ยนแปลงและนวัตกรรมใหม่ ๆ อีกด้วย ยัตซุชิโร (Yatsushiro 1966) ได้ศึกษาการจัดองค์การของหมู่บ้าน ภาวะผู้นำ ปัญหาและความต้องการและทัศนคติของผู้นำในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยที่จังหวัดนครพนม โดยใช้วิธีการสังเกตและการสัมภาษณ์ ผลการศึกษาโดยเฉพาะในด้านภาวะผู้นำพบว่าโดยทั่วไปแล้วผู้นำ ซึ่งทำการตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาความต้องการของชุมชนก็คือผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำศาสนา (ภิกษุหรือเจ้าอาวาส) ครู ผู้เฒ่าผู้แก่ และอิทธิพลการตัดสินใจจากกำนัน และเจ้าหน้าที่ของรัฐต่อการตัดสินใจในเรื่องเกี่ยวกับนโยบายของรัฐที่ไปเกี่ยวข้องในชุมชน ยัง (Young 1955) ได้ศึกษาหมู่บ้านภาคเหนือ จากการศึกษาตำแหน่งที่เป็นทางการในหมู่บ้านเห็นว่าพระอยู่ในตำแหน่งที่สูงที่สุดคนแรกได้รับการยอมรับ ความเคารพและอิทธิพลเหนือคนในหมู่บ้าน และยังเห็นว่าคนมิได้นับถือพระเพราะพูดเก่งและบุคลิกภาพดีเท่านั้น แต่ยอมรับเพราะคนไทยให้ความสำคัญต่อศาสนามาก ส่วนผู้ใหญ่บ้านหรือกำนัน เป็นเรื่องของการเมืองการปกครองภายนอกหมู่บ้าน นายอำเภอจะเป็นผู้รับรองการเลือกผู้ใหญ่บ้านและมีสิทธิจะเปลี่ยนแปลงผู้ใหญ่บ้านได้ โดยที่นายอำเภอในสายตาของชาวบ้านคือตัวแทนของรัฐที่อยู่ใกล้กับตนมากที่สุด

ในส่วนที่เป็นการศึกษาของนักวิชาการไทยนั้นมีมากมายที่สำคัญได้แก่ พัทยา สายหู (2505) ได้ทำการศึกษาสภาพหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ ผลการวิจัยเกี่ยวกับตัวผู้นำโดย เฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับการทำงานในตำแหน่งของผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นคนกลางที่ต้องผสมผสานผลประโยชน์ลูกบ้านของทางราชการให้เข้ากันได้เป็นอย่างดี อยู่ในฐานะลำบาก ราชการอาจเรียกร้องต้องการหลาย ๆ อย่างซึ่งลูกบ้านไม่เต็มใจที่จะทำ ผู้ใหญ่บ้านอาจต้องเข้าข้างลูกบ้านของตน ช่วยต่อรองผ่อนผันข้อเรียกร้องต้องการของทางราชการ เพื่อรักษาความสัมพันธ์ของตนในฐานะชาวบ้านคนหนึ่ง กับชาวบ้านคนอื่น ๆ ไว้ หากผู้ใหญ่บ้านเข้าข้างทางราชการ ชาวบ้านอาจวิพากษ์วิจารณ์ตั้งข้อรังเกียจว่า ผู้ใหญ่บ้านหวังผลประโยชน์ของตนเอง จะเอาดีทางราชการโดยไม่คำนึงถึงชาวบ้านด้วยกัน พัทยา สายหู (2510) ได้ศึกษาลักษณะผู้นำท้องถิ่นในเขตพัฒนาภาคใต้ ได้กล่าวถึงเรื่องผู้นำชุมชนโดย เฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องเกี่ยวกับผู้ใหญ่บ้าน กล่าวคือในสังคมหมู่บ้าน ชาวบ้านมักถือตัวว่ามีฐานะศักดิ์ศรีเสมอ กันในหมู่ตน นอกเสียแต่ว่ามีระบบอื่นเข้ามาแทรกแซง เช่น ทางราชการแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้าน มอบหมายหน้าที่และอำนาจตามกฎหมายให้ ชาวบ้านก็จะยอมรับได้ว่าผู้ใหญ่บ้านมีอำนาจมากกว่าตน เพราะได้รับมอบหมายจากทางราชการ ลักษณะข้างต้นแสดงให้เห็นถึงการยอมรับเชื่อฟังของประชาชนต่ออำนาจที่เหนือกว่าคือ อำนาจที่ผู้ใหญ่บ้านได้รับจากรัฐบาล ในการปกครองผู้ใหญ่บ้านจะปฏิบัติหน้าที่ตามตำแหน่งเพียงเท่าที่กฎหมายกำหนดให้ สุเทพ สุนทร เกล็ด (2510) ได้ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะของผู้นำท้องถิ่น อำเภออำนาจเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี พบว่าลักษณะผู้นำยังคงมีลักษณะดั้งเดิม ผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการต่างเป็นผลผลิตของสังคม เช่นผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาส ครูโรงเรียน และชาวบ้านที่อาวุโส ประพฤติดีดี เป็นผู้ได้รับความนิยมนิยมจากชาวบ้าน ได้รับเลือกให้เป็นผู้นำท้องถิ่น แต่ผู้นำเหล่านี้ก็มีอิทธิพลและความสามารถในการขอความร่วมมือจากชาวบ้านอยู่ในขอบเขตจำกัด คือ เฉพาะโครงการที่ตอบสนองต่อความต้องการของท้องถิ่นที่เห็นผลทันตาเท่านั้น สำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (2510) ได้ศึกษาเรื่องกำนัน บุคลิกภาพ และทัศนคติ พบว่าผู้ดำรงตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมสูงกว่าประชาชนชาวบ้านทั่วไปในชุมชนชนบทนั้นๆ และมีฐานะเป็นผู้นำที่แท้จริงในชนบท การปฏิบัติงานในหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านมักจะ เน้นหนักในแง่การรักษาความสงบเรียบร้อย จนมิได้สนใจในด้านการเปลี่ยนแปลงของสังคมในชนบทเท่าที่ควร ปรีชา คูวินพันธุ์ (2514) ได้ทำการ

ศึกษาวิจัยเรื่อง เศรษฐกิจชนบทของอำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้ศึกษาผู้นำ โดยเฉพาะกำนัน ผู้ใหญ่บ้านไว้ว่า ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ไม่มีอิทธิพลมากกว่าการนับถือตำแหน่ง ราษฎร ให้การยกย่องกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในฐานะ เป็นผู้ปกครองของตน และถ้าประกอบกับการเป็นคนดี เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่หรือมีอายุมาก ชาวบ้านก็อาจให้ความนับถือ เป็นส่วนตัวด้วย แต่ทั้งนี้กำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน ไม่มีอิทธิพลพอที่จะบงการหรือออกคำสั่งนอกเหนือหน้าที่ หรือสั่งให้คนอื่นทำในสิ่งที่ตนต้องการ ถ้าราษฎรไม่พอใจอาจไม่เชื่อฟังก็ได้ เช่น การพัฒนาบุคคลองชลประทาน แม้ผู้ใหญ่บ้านเห็นว่าดี แต่ราษฎรทั่วไปไม่เห็นด้วยและไม่ปฏิบัติตามแนวความคิดของผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านก็ทำอะไรไม่ได้ ชาวบ้านอาจเคารพ เชื่อถือผู้ใหญ่บ้าน แต่ไม่ใช้ในทุก ๆ เรื่องขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพส่วนตัวของผู้ใหญ่บ้านมากกว่า

จากผลงานการศึกษาวิจัยของนักวิชาการทั้งไทยและต่างประเทศ ซึ่งเป็น นักมานุษยวิทยา เป็นส่วนใหญ่ที่ได้ทำการศึกษามุมชนชนบท เน้นหนักชุมชนชนบทดั้งเดิม ในอดีต ที่ผ่านมามีข้อที่น่าสนใจ เกิดคือ

ประการที่หนึ่ง มักจะมีการศึกษาผู้นำและลักษณะสำคัญทางสังคมในเรื่องอื่น ๆ รวม ๆ กันไป ไม่เฉพาะเจาะจงแต่เรื่องผู้นำชุมชนเท่านั้น

ประการที่สอง มักจะเป็นการศึกษาวิจัยที่ไม่ได้เน้นในเรื่องอำนาจอิทธิพลของผู้นำเท่าใดนัก ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญทางการ เมืองที่นักรัฐศาสตร์ให้ความสนใจ แต่ไปเน้นที่บทบาทหน้าที่อื่น เป็นบทบาทของผู้นำทางสังคมรวมทั้งบทบาทของผู้นำในการพัฒนาชุมชนชนบทด้วย

อีกประการหนึ่ง การศึกษามักเน้นไปที่ตัวผู้นำที่เป็นทางการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และไม่ได้บ่งบอกถึงวิธีการระบุหรือค้นหาตัวผู้นำที่จะมาทำการศึกษาย่างชัดเจน เพียงพอ การเลือกผู้นำมาศึกษามักจะระบุลงไปเลย เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำศาสนา- (พระ) ครู ฯลฯ

ในส่วนของนักวิชาการสาขาอื่น ๆ ที่ได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผู้นำชุมชนชนบทที่น่าสนใจได้แก่ ทิป ทิพรังกร (2510) ซึ่งเป็นนักรัฐประศาสนศาสตร์ ได้ศึกษาเรื่องทัศนคติในทางพัฒนาของผู้นำท้องถิ่นโดยได้กำหนดกลุ่มผู้นำท้องถิ่นที่เป็นทางการไว้คือ ครู กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล สารวัตรกำนัน ในกลุ่มผู้นำทั้ง 5 กลุ่มนี้ กำนันและผู้ใหญ่บ้านมีทัศนคติในทางพัฒนาที่จะคล้อยตามพัฒนากรหรือเจ้าหน้าที่อื่น ๆ ของรัฐมากที่สุดสืบเนื่องมาจากกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นเสมือนผู้รับความคิดเห็น คำแนะนำ คำสั่งจากหน่วยราชการต่าง ๆ มากในเรื่องการพัฒนา และผู้ใหญ่บ้าน กำนันส่วนใหญ่ (72%) เห็นว่าการฟังความคิดเห็นของลูกบ้าน เป็นสิ่งที่ละเลยไม่ได้ ผู้เขียนได้ตั้งข้อสังเกตว่าภาวะผู้นำท้องถิ่น อาจถูกทำลายด้วยเหตุผล 2 ประการคือ ประการแรกคือการประสบปัญหาในเรื่องเศรษฐกิจ หากผู้นำช่วยเหลือแนะนำเขาไม่ได้ ประการที่สองคือ การแทรกแซงของฝ่ายตรงข้ามคือ ผ.ก.ค. ที่คอยยุยงให้ชาวบ้านกระด้างกระเดื่องต่อผู้นำท้องถิ่น ทำให้เกิดความไขว้เขว สมชัย รักวิจิตร (2514) ได้ศึกษาเรื่องผู้นำหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือศึกษาจาก 9 หมู่บ้านในจังหวัดนครพนม มีข้อสรุปที่น่าสนใจคือ ประการแรกตำแหน่งสำคัญที่มีเกียรติในหมู่บ้านมักได้มาจากการเลือกตั้งโดยเฉพาะอย่างยิ่ง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการสภาตำบล ประการที่สองผู้นำที่มีความสำคัญมาก มักมีตำแหน่งหลายตำแหน่งทั้งที่เป็นทางการ และไม่ เป็นทางการ ประการที่สามผู้ที่มีการศึกษาทั้งที่เป็นการศึกษาตามแบบสมัยใหม่และศึกษาทางธรรมะมัก เป็นผู้นำสำคัญในหมู่บ้าน ประการที่สี่ ความมั่งมีและ เป็นผู้มีความ เมตตากรุณาและอุทิศเงินส่วนตัว เพื่อประโยชน์ส่วนรวม เสมอ มักจะเป็นผู้นำที่สำคัญในหมู่บ้าน คณะกรรมการสาขารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ สภาวิจัยแห่งชาติ (2514) ได้ศึกษาเรื่องผู้นำในชนบทของประเทศไทย พบว่า ผู้นำท้องถิ่นมักจะมีลักษณะ เป็นที่สำคัญ เช่น เป็นบุคคลที่มีอาวุโส เป็นบุคคลที่มีการศึกษาดีกว่าชาวบ้านทั่วไป เป็นผู้ที่มีฐานะมั่นคง กล้าหาญและ เสียสละ ทำคนให้ เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ผู้นำท้องถิ่นมักจะเป็นผู้นำที่มีประสบการณ์นอกหมู่บ้านอย่างกว้างขวาง เคยไปใน เมืองที่เจริญ สนใจติดตามข่าวสาร นอกจากนี้ถ้ามีความชำนาญเป็นพิเศษ ก็อาจจะได้รับความนับถือ เช่นกัน เช่น เคยเป็นข้าราชการมาก่อน เคยเป็นหมอแผนโบราณ เป็นต้น สงคราม ก่อสุทธิธีรกุล (2515) ได้ทำการศึกษาเรื่องการพัฒนาท้องถิ่นหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ.2479 มาตรา 4 เห็นว่าโดยลักษณะอำนาจหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งกฎหมายลักษณะปกครองท้องถิ่นบัญญัติให้มีหน้าที่รักษาความสงบ

เรียบร้อยในท้องที่ มีอำนาจจับกุม ตรวจคน เงินแก่นักันผู้ใหญ่นบ้านยอมถือได้ว่า เป็นเจ้าพนักงานของฝ่ายปกครองอยู่ในบังคับบัญชาของนายอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านต้องทำหน้าที่ การงานให้แก่ทางราชการ เกือบทุกวัน ไม่มีโอกาสทำมาหาเลี้ยงชีพโดยปกติ แต่ทางราชการก็ให้ผลประโยชน์ตอบแทนน้อยมาก ยิ่งในปัจจุบันมีงานพัฒนาชุมชนและ เป็นกรรมการ ชุมต่าง ๆ ที่ต้องมีระเบียบเอกสารเกี่ยวกับการเงินที่ยุ่งยากซับซ้อน ยิ่งทำให้การปฏิบัติหน้าที่ของกำนันมีความลำบากยุ่งยากมากขึ้น เป็นลำดับ จารุพงษ์ พลเดช (2521) ได้ทำ การศึกษาบทบาทของผู้ใหญ่บ้านในการรักษาความสงบ เรียบร้อยในท้องที่ พบว่ากฎหมายที่ กำหนดอำนาจหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านนั้น ไม่มีมาตราใด เลยที่กำหนดบทลงโทษแก่ผู้ฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติ ตามคำสั่งของผู้ใหญ่บ้าน การดำเนินการของผู้ใหญ่บ้านส่วนใหญ่จะเป็นการขอร้องหรือขอ ความร่วมมือมากกว่าที่จะออกคำสั่งให้ปฏิบัติตาม นอกจากนี้ยังมีผลงานของศูนย์ศึกษาและ อบรมการวิจัยทางสังคมศาสตร์ (2526) ได้ทำการวิจัย เรื่องบทบาทของผู้นำท้องถิ่นใน โครงการสร้างงานในชนบท โดยมีสมมติฐานว่า ผู้นำท้องถิ่นที่มีความรู้ความ เข้าใจ เกี่ยวกับ บทบาทของตนเองในโครงการ กสช.มากกว่าน่าจะปฏิบัติหน้าที่ได้มากกว่า ทำให้โครงการ ประสบผลสำเร็จมากกว่า อย่างไรก็ตามก็เป็นที่น่าสังเกตว่าผลการวิจัยไม่เป็นไปตามที่ผู้วิจัย คาดหมายเอาไว้เท่าที่ควร การที่ผลการวิจัยไม่ตรงกับความคิดหวังนี้ ผู้วิจัยสรุปว่าอยู่ที่ เครื่องมือของการวิจัยว่าไม่ถูกต้อง เหมาะสมตามหลักวิชาการเท่าที่ควร และการไม่มีฐาน ทางทฤษฎีและงานวิจัยที่น่ามารองรับ เพื่อกำหนดกรอบความคิดในการวิจัยและสมมติฐานที่ชัดเจนและเหมาะสม

จากผลงานของนักวิชาการไทยสาขาต่าง ๆ ที่ได้ยกมาเหล่านี้ ผู้เขียนเห็นว่าค่อนข้างจะมีลักษณะบางอย่างที่ใกล้เคียงกันกับผลงานของนักมานุษยวิทยาและนักสังคมวิทยา ใจบางแง่ (ที่กล่าวมาแล้ว) กล่าวคือ มีความใกล้เคียงกันใน เรื่องการมักมุ่งไป เน้นที่ตัวผู้นำที่เป็นทางการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนัน แพทย์ประจำตำบล ฯลฯ อีกทั้งมัก มุ่ง เน้นไป เกี่ยวพันกับ เรื่องการพัฒนาชุมชน การพัฒนาท้องถิ่น และการพัฒนาชนบท นอกจากนี้ ยังไม่มีวิธีการระบุหรือค้นหาผู้นำชุมชนที่จะนำมาศึกษาอย่างมีระเบียบวิธีการที่ถูกต้อง เหมาะสม นั่นคือการไป เจาะจง เอาตัวผู้นำคนใดคนหนึ่งมาศึกษาเลยตาม ตำแหน่ง ตามความคิดเห็นของผู้ที่จะทำการวิจัยนั่นเอง ซึ่งไม่แน่ว่าผู้นำคนนั้นจะเป็นผู้-

นำ(ทางการ เมือง) ของชุมชนที่แท้จริงตามความหมายของนักรัฐศาสตร์ ที่ให้ความสนใจศึกษาในด้านนี้หรือไม่

อย่างไรก็ตามในระยะหลัง ๆ นี้ ได้มีนักรัฐศาสตร์กลุ่มหนึ่งได้หันมาสนใจกลุ่มการเมืองและชนชั้นนำในชุมชนหรือในท้องถิ่นทั้งในชุมชนชนบทและชุมชนเมือง ในการศึกษาเรื่องกลุ่มการเมืองในชุมชนชนบทได้แก่ ผลการศึกษาของชาติชาย ณ เชียงใหม่ (Chartchai Na Chiangmai 1983) ซึ่งเป็นการประยุกต์แนวความคิดข่ายสังคม (social network concepts) มาใช้วิเคราะห์ให้เข้ากับสังคมชนบทไทยภาคเหนือ เป็นลักษณะการเมืองของกลุ่มในชุมชนชนบทแบบเก่าหรือแบบดั้งเดิม สำหรับที่ทำการศึกษากันเป็นกลุ่มใหญ่ และมีผลงานศึกษาออกมามากมายในระยะหลังคือ การศึกษาเรื่องชนชั้นนำทางการเมืองโดยเริ่มต้นตั้งแต่ปี 2513 เรื่อยมานับตั้งแต่ผลงานวิจัยของ จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ (2513) ได้ศึกษาชนชั้นนำทางการเมืองเรียกว่า "บุคคลชั้นนำ" ศึกษาโครงสร้างอำนาจและการเมืองในชุมชนซึ่งเป็นที่ตั้งของเทศบาลสองแห่ง โดยได้ทดสอบสมมติฐานที่ว่าทรัพย์สินและความร่ำรวยหรือการมีตำแหน่งสำคัญเป็นลักษณะหรือเป็นตัวแปรที่อธิบายการเป็นชนชั้นนำทั้งสองแห่ง จักรกฤษณ์ใช้วิธีการระบุตัวผู้นำหรือค้นหาผู้นำโดยพิจารณาจากชื่อเสียงเป็นหลัก แล้วเขาก็ได้แบ่งชนชั้นนำออกเป็น 3 กลุ่มคือ ชนชั้นนำระดับสูง ระดับกลาง และระดับต่ำ หลังจากนั้นต่อมาก็ได้มีผลงานของนักวิชาการและนักศึกษาทางรัฐศาสตร์หลายคนได้ปรับปรุงวิธีการมาศึกษาชนชั้นนำในชุมชนชนบทที่สำคัญได้แก่ ระดม วงษ์น้อม (Radom Wongnom 1980) ได้ทำการศึกษากลุ่มหมู่บ้านทางภาคกลาง และทางภาคเหนือเพื่อเปรียบเทียบกัน โดยใช้แนวความคิดสองอย่างควบคู่กันเป็นกรอบในการวิจัยคือ ผู้นำทางความคิดเห็น (opinion leadership) และชนชั้นนำ (elite) ซึ่งเป็นการพิสูจน์ว่าผู้นำทั้งสองประเภทนี้เป็นคนกลุ่มเดียวกันหรือไม่ ผลการวิจัยพบว่า ชนชั้นนำและผู้นำทางความคิดเห็นเกือบจะเป็นคนกลุ่มเดียวกัน กมล ประเสริฐกุล (2527) ได้ทำการศึกษาโครงสร้างอำนาจและความรู้สึกมีสมรรถนะทางการเมืองของชนชั้นนำท้องถิ่น โดยได้ศึกษาเฉพาะกรณีชนชั้นนำตำบลหนึ่งของอำเภอกันตัง จังหวัดตรัง การศึกษาเพื่อให้อำนาจใครคือชนชั้นนำที่มีอำนาจในชุมชน มีปัจจัยอะไรบ้างที่อธิบายถึงการเป็นชนชั้นนำ ตลอดจนการพิจารณาเกี่ยวกับระดับชั้นของอำนาจของชนชั้นนำ นอกจากนี้ยังได้ศึกษาเกี่ยวกับความรู้สึกมีสมรรถนะทางการเมืองของชนชั้นนำดังกล่าวข้างต้น สมจิต ปัญญาศักดิ์ (2528)

ได้ศึกษาวิจัยเรื่องชนชั้นนำ อำนาจ และโครงสร้างอำนาจในชุมชน โดยทำการศึกษาเปรียบเทียบสองหมู่บ้านในชนบทภาคเหนือ ซึ่งได้มุ่งวิเคราะห์ใน 3 ประเด็นคือ วิเคราะห์ในด้านความแตกต่างระหว่างประชาชนและชนชั้นนำ ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นนำ ระดับทัศนคติ ความเป็นบุคคลสมัยใหม่ของประชาชนและชนชั้นนำ และลักษณะโครงสร้างอำนาจชุมชนระดับหมู่บ้านในชนบทไทย เป็นประเด็นที่หนึ่ง ส่วนประเด็นที่สอง เป็นการเปรียบเทียบระดับหมู่บ้านด้วยความเจริญและหมู่บ้านที่เจริญแล้ว มีความแตกต่างกันในด้านชนชั้นนำ อำนาจ และโครงสร้างอำนาจชุมชน ตลอดจนระดับทัศนคติความเป็นบุคคลสมัยใหม่ ประเด็นสุดท้ายเป็นการวิเคราะห์การรับรู้ (perception) ของประชาชนและชนชั้นนำเกี่ยวกับชนชั้นนำในหมู่บ้าน โดยการระบุว่าใครในหมู่บ้านมีคุณสมบัติเพียงพอที่ชาวบ้านจะยอมรับว่า ชนชั้นนำว่ามีความแตกต่างกันหรือเหมือนกันไม่อย่างไร ในการศึกษาของสมจิต ได้ใช้วิธีการระบุชนชั้นนำ 3 วิธีคือ วิธีการระบุชนชั้นนำโดยดูที่ชื่อเสียง วิธีการระบุชนชั้นนำโดยดูที่ตำแหน่ง และวิธีการระบุชนชั้นนำโดยดูที่การตัดสินใจ นอกจากนั้นการวิเคราะห์ข้อมูลของสมจิตยังได้ใช้ทั้งการวิเคราะห์เชิงคุณภาพและเชิงปริมาณประกอบกัน โดยเน้นหนักวิเคราะห์ทางสถิติซึ่งเป็นเชิงปริมาณมากกว่า ศรีสมภพ จิตรภิรมย์ศรี (2529) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ชนชั้นนำ โครงสร้างอำนาจในชุมชน และทัศนคติทางการเมือง ศึกษาเฉพาะกรณีสองหมู่บ้านในโครงการพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ โดยได้มุ่งเน้นวิเคราะห์ไปที่ว่าชนชั้นนำมีความแตกต่างไปจากประชาชนทั่วไปในด้านอำนาจ ฐานะทางเศรษฐกิจ สถานภาพทางสังคม วิเคราะห์สัมพันธภาพทางสังคม หรือความสนิทสนมไว้วางใจกันของชนชั้นนำในชนบทไทย ทั้งสองประเด็นการวิเคราะห์นี้ เป็นการพิสูจน์ความเชื่อตามทฤษฎีชนชั้นนำ ส่วนประเด็นต่อมาเป็นการศึกษาความเชื่อทางการเมืองแบบประชาธิปไตย (democratic belief) และความรู้สึกมีสมรรถนะทางการเมือง (political efficacy) และเปรียบเทียบความแตกต่างของสองสิ่งที่กล่าวมานี้ว่าระหว่างชนชั้นนำและประชาชนทั่วไปมีความเหมือนกันหรือแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร สำหรับการวิเคราะห์นั้นได้ใช้ทั้งวิธีการเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ แต่ได้เน้นหนักการวิเคราะห์เชิงปริมาณมากกว่า อีกทั้งมีการแบ่งกลุ่มชนชั้นนำ ซึ่งอาจจะ เป็นชนชั้นนำในระดับสูงและชนชั้นนำระดับต่ำด้วย

ข้อสังเกตที่เกี่ยวกับการศึกษาของกลุ่มนักรัฐศาสตร์ที่มุ่งเน้นไปที่ชนชั้นนำ ซึ่งอาจจะ เป็นชนชั้นนำในท้องถิ่นชนบทและในชุมชน เมืองก็ตาม ข้อที่น่าคิดก็คือว่าชนชั้นนำใน

ชุมชนนั้น หมายถึงกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งซึ่ง เป็นกลุ่มชนที่ได้ เปรียบ ได้ประโยชน์และอยู่บน ยอดคิรามิตของสังคมในด้านต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่จำนวนน้อย เมื่อเทียบกับคนในชุมชน อันมีความหมายครอบคลุมหลาย ๆ ด้าน เช่น ชนชั้นนำที่อยู่บนยอดคิรามิตทางด้านสังคม ศาสนา เศรษฐกิจ การศึกษา การประกอบอาชีพ การเป็นเจ้าของที่ดิน เจ้าของร้านค้า หรือแม้กระทั่งชนชั้นนำในหมู่โจร และในด้านอื่น ๆ ด้านใด ๆ ก็ได้ บุคคลเหล่านี้บางคนอาจ เป็นผู้ นำชุมชนชนบทด้วย แต่บางคน เป็น เพียงชนชั้นนำชุมชนชนบทในด้านต่าง ๆ แต่หาใช่ เป็นผู้ นำชุมชนชนบทด้วยไม่ กล่าวคือชนชั้นนำในชุมชนไม่ได้ เป็นผู้ นำชุมชนชนบท เสมอไปตามความหมายทางการ เมืองและ เป็นความหมายที่ผู้วิจัยกำลังให้ความสนใจจะทำการศึกษาอยู่ในขณะนี้ ซึ่งจะต้องมุ่งไปที่ผู้นำชุมชนชนบท เท่านั้น ข้อดีของการศึกษาวิจัยของนักรัฐศาสตร์ก็คือ มีวิธีการระบุดูด เลือกและค้นหาชนชั้นนำมาศึกษาที่มีระเบียบวิธีการที่น่า เชื่อถือ ซึ่งควรจะนำมา เป็นแบบอย่างในการศึกษาระดับผู้นำชุมชนชนบทต่อไป ส่วนข้อเสียก็คือมีการกล่าวถึงชนชั้นนำมาทั้งหมด แล้วมีการตีความ เสมือนกับว่าชนชั้นนำชุมชนชนบท เป็นอัน เดียวกัน หรือ เป็นสิ่ง เดียวกันกับผู้นำชุมชนชนบท ซึ่งในความเป็นจริงแล้วหา เป็น เช่นนั้นไม่ เป็นความจริงอยู่ที่ว่าชนชั้นนำจำนวนไม่น้อย เป็นบุคคลคน เดียวกับผู้นำชุมชนชนบท แต่ในการศึกษาวิจัย ที่รอบคอบรัดกุม แล้วควรจะแยกทั้งสองสิ่งนี้ออกจากกันให้ เด็ดขาด เพื่อความกระจ่างชัด ของผลการวิจัยที่จะตามมา

ในสังคมชุมชนชนบทยุคปัจจุบันนี้ยังมีความสำคัญมากยิ่งขึ้นกว่าเดิมหลาย เท่า ส่วนราชการหน่วยงานต่าง ๆ ได้ เข้าไปและส่งเสริมเจ้าหน้าที่ลงไปปฏิบัติงานในชุมชนชนบทโดยตรงได้แก่ หน่วยงานในสังกัดกระทรวงมหาดไทย อาทิ เช่น กรมการพัฒนาชุมชน กรมการปกครอง กรมประชาสงเคราะห์ สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท ในบางพื้นที่ก็มีกรมตำรวจทั้ง ตำรวจตระเวนชายแดนและตำรวจภูธร ในสังกัดกระทรวงกลาโหมและหน่วยงานทางทหาร ก็มี อาทิ เช่น กรป.กลาง (หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่) หน่วยงานในกองทัพภาคต่าง ๆ ยิ่ง ในปัจจุบันนี้หน่วยงานทางทหารได้ไป เข้าร่วมในโครงการตามพระราชดำริที่มีชื่อ เรียกทั่วไปว่า "อีสานเขียว" ในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการก็มี กรมการศึกษานอกโรงเรียน วิทยาลัยครูต่าง ๆ สำนักงานประถมศึกษา และโรงเรียนมัธยมศึกษา เพื่อการพัฒนาชนบท รวมทั้งนักศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่สังกัดทบวงมหาวิทยาลัยก็ได้ไปร่วมออกค่ายพัฒนาชนบท ในสังกัดกระทรวง เกษตรและสหกรณ์ก็มีกรมส่งเสริมการ เกษตร เคหะกิจการ เกษตร กรม

ชลประทาน ในสังกัดกระทรวงสาธารณสุขก็มีโรงพยาบาลชุมชน เพื่อการพัฒนาชนบท สาธารณสุขตำบล (สถานีอนามัยตำบล) นอกจากนี้ที่กล่าวมาแล้วปัจจุบันยังได้มีความพยายามที่จะดึงกระทรวงอุตสาหกรรมและกระทรวงพาณิชย์ เข้ามาร่วมรับผิดชอบและปฏิบัติงานในชุมชนชนบท ซึ่งอาจจะมีการเรียกว่า นโยบายการพัฒนาชนบทแนวใหม่ การพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน การพัฒนาชนบทยากจน การสร้างงานในชนบท โครงการแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง รวมทั้งโครงการอีสานเขียว ตามที่กล่าวมาแล้ว หน่วยงานของรัฐบาลเหล่านี้ได้เข้าไปดำเนินการในภารกิจหลาย ๆ อย่างนับตั้งแต่การะกิจดั้งเดิมคือในเรื่องความมั่นคง การต่อสู้กับผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ซึ่งเป็นฝ่ายตรงกันข้าม ตลอดจนการปราบปรามโจรผู้ร้ายและนักเลงหัวไม้ในท้องถิ่น จนกระทั่งกลับกลายมาเป็นนโยบายให้การบริการแก่ประชาชนในด้านต่าง ๆ ที่อาจจะมีการเรียกกันว่าไปแก้ไขปัญหามชนบทคือ "โจ่ง จน เจ็บ" ซึ่งก็หมายถึงไปให้การศึกษาคำความรู้แก่ประชาชนให้เข้าใจความเป็นไปของสังคมไทย และของโลกมากยิ่งขึ้น มีการเรียนรู้หนังสืออ่านออกเขียนได้ มีความพยายามแก้ไขปัญหาคความยากจนของชาวชนบทได้แก่การช่วยเหลือในด้าน การประกอบอาชีพ การปรับตัวในเรื่องการผลิต การตลาดแก่เกษตรกรรวมทั้งการพาณิชย์ นอกจากนั้นยังช่วยเหลืออำนวยความสะดวกในด้าน การทำถนน สะพาน การคมนาคม และสาธารณสุขประเภทต่าง ๆ ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ การอนามัยทั้งที่เป็นอนามัยในครอบครัว อนามัยในชุมชน และการรักษาคนเจ็บไข้ได้ป่วยต่าง ๆ ทางส่วนราชการก็พยายามส่งเจ้าหน้าที่ เข้าไปช่วยเหลือแนะนำและให้การดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพที่ใกล้ชิดกับชุมชนชนบทให้มากยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อนมาก

จากการที่มีหน่วยงานราชการต่าง ๆ ได้เข้าไปและส่งเจ้าหน้าที่ลงไปปฏิบัติงานในพื้นที่ชุมชนชนบททำให้ เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า ชุมชนชนบทในปัจจุบันนี้มีความสำคัญและ เพิ่มความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะ 10 ปีหลังนี้ การเมืองไทยได้ยึดแนวทางและรูปแบบประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น ผู้สมัครรับเลือกตั้ง เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส) ต่างลงไปหาเสียง ไปปราศรัย ไปช่วยพัฒนา ส่งเสริมประชาชนชนบทในพื้นที่ในด้านต่าง ๆ ทำให้เกิดผู้นำชุมชนชนบทขึ้นมาใหม่อีกมากมาย กล่าวคือในชุมชนหนึ่งได้มีผู้นำตามธรรมชาติซึ่งหน่วยงานราชการต้องขอความร่วมมือจากผู้นำเหล่านี้ แต่ในขณะที่เดียวกันหน่วยงานเหล่านี้ก็ได้สนับสนุนให้มีการจัดตั้งองค์กรต่าง ๆ ขึ้นมากมาย เพื่อทำหน้าที่สนับสนุนโครงการของรัฐหรือในการช่วยเหลือกันเองซึ่งมีผลในการก่อให้เกิดผู้นำใหม่ขึ้นขึ้น-

เอง (ชาติชาย ณ เชียงใหม่, ใน อุทัย เลาหวิเชียรและประทาน คงฤทธิศึกษาการ, บรรณาธิการ 2528 : 354-366) ผู้นำชุมชนเหล่านี้เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ศาสนา การประกอบอาชีพ ปะปนกันไปหมด ปัจจุบันนี้นับได้ว่าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญมากในการกุมอำนาจและความเป็นไป (ความเป็นอยู่) ของชุมชน มีทั้งการร่วมมือผสมผสานกันและขัดแย้งกันไป การกุมอำนาจและความเป็นไปของชุมชนนั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างยิ่งกับอำนาจรัฐ (อำนาจจากราชการ) ที่ผ่านเข้าไปในชุมชนชนบทโดยที่ผ่านเจ้าหน้าที่ของรัฐต่าง ๆ ที่มีหน้าที่รับผิดชอบอยู่ ชุมชนชนบทจะดีจะไม่ดี จะเด่นหรือจะเลวร้ายอย่างไร ขึ้นอยู่กับกลุ่มคนกลุ่มนี้

เมื่อความสำคัญของผู้นำชุมชนชนบทมีมากมายเพิ่มขึ้นขนาดนี้ จึงเป็นที่น่าสนใจที่ควรจะนำมาศึกษาวิจัยเป็นอย่างยิ่งว่า ผู้นำชุมชนชนบท มีที่มาของอำนาจมาจากอะไร มีปัจจัยอะไรบ้างที่เป็นตัวทำให้เกิดอำนาจของผู้นำ และผู้นำได้ใช้ปัจจัยเหล่านั้นอย่างไร ในการสร้างอำนาจให้กับตน

เนื่องจากว่าความเปลี่ยนแปลงอันเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในระยะ 10-20 ปีหลังนี้ ทำให้ปัจจุบันนี้มีชุมชนชนบทอยู่หลายระดับที่แตกต่างกัน ซึ่งกำลังมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นเมืองมากยิ่งขึ้น และในแต่ละชุมชนจะมีระดับการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นเมืองแตกต่างกันไป คือ ชุมชนชนบทดั้งเดิม และชุมชนชนบทกึ่งเมือง

ลักษณะความเป็นเมืองของชุมชน (urbanization) เป็นลักษณะหนึ่งของกระบวนการเปลี่ยนแปลงให้เป็นสมัยใหม่ (modernization) ในเรื่องนี้ ฮันติงตัน (Huntington 1972 : 407-425) ได้กล่าวว่าการเปลี่ยนแปลงสังคมให้เป็นสมัยใหม่ เป็นกระบวนการที่ซับซ้อนเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นและพฤติกรรมของมนุษย์ในทุก ๆ ด้าน ทั้งนี้ได้แยกแยะว่าเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรม การเจริญเติบโตเป็นชุมชนเมือง การขยายการศึกษา การตื่นตัวด้านการพัฒนาสังคม และการตอบสนองข้อเรียกร้องที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง

โดยสรุปแล้วการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงสังคมให้ เป็นสมัยใหม่ (รวมทั้ง การเปลี่ยนแปลง เป็นชุมชน เมือง) นั้นจำต้อง เกี่ยวข้องกับการ เปลี่ยนแปลงส่วนประกอบที่ สำคัญของสังคมซึ่งแยกได้ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงในตัวผู้นำ ซึ่งหมายถึง สังคมที่พัฒนาให้ เป็นสมัย ใหม่ แล้วจะไม่ยอมรับผู้นำโดยคำนึงถึงการสืบทอดเชื้อสาย หรือการ เชื่อตามลัทธิเทวสิทธิ์ อีกต่อไป แต่จะเลือกผู้นำโดยปฏิบัติตามกฎหมายและกฎเกณฑ์สมัยใหม่คือ ได้รับตำแหน่งโดย อาจผ่านการเลือกตั้ง หรือการยืดอกอำนาจด้วยวิธีอื่น ๆ*

2. การเปลี่ยนแปลงด้านความคิดเห็น จิตใจ และวัฒนธรรม ซึ่งหมายถึง การเปลี่ยนค่านิยม ทศนคติ โลกทัศน์ ความเชื่อ และมายาคติ คือเปลี่ยนไป จากการยอมรับนับถือในผีนางงามไม้ ระบบเจ้าขุนมูลนาย มาเป็นการยอมรับในความเท่า เทียมกันของบุคคล โดยไม่มีถือถือการสืบทอดยศฐาบรรดาศักดิ์เหมือนเดิม แต่หันมานับถือ ความสำเร็จของบุคคล จากผลงานหรือการศึกษา

3. การเปลี่ยนแปลงในกลุ่มการเมือง ซึ่งเกิดจากการรวมตัวทาง สังคม และทาง เศรษฐกิจของประชาชน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ เคยรวมตัวกันตามความ เหมือนกันและตามความ เชื่อทางศาสนา ระบบ เครือญาติ และระบบท้องถิ่น แต่เมื่อมีการพัฒนาให้ เป็นสมัยใหม่ ประชาชนจะรวมกลุ่มกันโดยคำนึงถึง ประโยชน์ที่จะได้รับทาง เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองเป็นสำคัญ

4. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม ซึ่งหมายถึงการยอมรับ ว่าองค์กรและสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ เช่น พรรคการเมือง สถาบันบัญญัติ รัฐบาลและ ระบบการปกครอง มีอิทธิพลสำคัญต่อความอยู่รอดของระบบการเมือง แทนที่จะให้อำนาจสูง สุดแก่องค์กรใดองค์กรหนึ่ง เท่านั้นตั้งแต่ก่อน

* ความเห็นนี้คล้ายคลึงกันกับความเห็นของ คาร์ล คอยทซ์ โปรดุ (Deutsch 1961:493-507)

5. การเปลี่ยนแปลงในนโยบายการปกครอง ซึ่งหมายถึง นโยบายที่ ประกาศใช้จะต้องให้ความสำคัญต่อประโยชน์สุขของชนส่วนใหญ่ แทนที่จะมุ่งสนองประโยชน์ และความพอใจให้กับกลุ่มผู้นำซึ่ง เป็นชนกลุ่มน้อย เช่นอย่างแต่ก่อน

จากข้อเขียนของฮันติงตันทำให้ทราบว่า การเปลี่ยนแปลงของผู้นำในชุมชน เป็นสิ่งหนึ่งของการ เปลี่ยนแปลงอันสืบ เนื่องมาจากการ เปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็น เมืองของ ชุมชน และการ เปลี่ยนแปลงไปสู่ความ เป็นสมัยใหม่ของชุมชน

ดังได้กล่าวมาแล้วว่าชุมชนชนบทในประเทศไทยขณะนี้มีความแตกต่างกัน ใน ระดับของการ เปลี่ยนแปลงไปสู่ความ เป็น เมืองคือชุมชนชนบทดั้งเดิม ชุมชนชนบทที่กำลัง เปลี่ยนแปลง และชุมชนชนบทกึ่งเมือง การแบ่งคร่าว ๆ เช่นนี้เพื่อประโยชน์ในการวิจัย ผู้วิจัยมีความ เห็นว่า ควรที่จะนำชุมชนชนบททั้งหมดมาทำการศึกษ เปรียบเทียบกันด้วยว่า ปัจจัยที่ทำให้ เกิดอำนาจของผู้นำในชุมชนชนบทแต่ละประเภทมีความแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร

แต่เนื่องจากว่าผู้วิจัยมีความชำนาญและมีความถนัดในพื้นที่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ประกอบกับ เวลาและงบประมาณที่จะทำงานวิจัยนี้มีอยู่ค่อนข้างจำกัด ฉะนั้นในการวิจัยนี้จึงจะทำการวิจัย เฉพาะผู้นำชุมชนชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เท่านั้น และจะทำการวิจัยเปรียบเทียบกันใน 3 ชุมชนชนบทที่มีระดับการ เปลี่ยนแปลงไปสู่ความ เป็นเมืองแตกต่างกัน 3 ระดับคือ ชุมชนชนบทดั้งเดิม ชุมชนชนบทที่กำลังเปลี่ยนแปลง และ ชุมชนชนบทกึ่งเมือง โดยที่ประเด็นของการศึกษาวิจัยนั้น จะเน้นไปในทางที่นัก รัฐศาสตร์ให้ความสนใจ ซึ่งเป็นเรื่องของอำนาจอิทธิพล กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ จะเน้น ศึกษาในเรื่องปัจจัยที่ทำให้ เกิดอำนาจและการสร้างอำนาจให้กับตนของผู้นำ

กล่าวโดยสรุปปัญหาการวิจัย ในการศึกษาที่แบ่งออกเป็น 2 ประการคือ

1. มีปัจจัยอะไรบ้างที่เป็นตัวทำให้เกิดอำนาจของผู้นำ และผู้นำได้ ใช้ปัจจัยเหล่านั้นอย่างไรในการสร้างอำนาจให้กับตน

2. ปัจจัยที่ทำให้เกิดอำนาจของผู้นำในชุมชนชนบทแต่ละประเภทมีความแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ในการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์หลักที่สำคัญ 2 ประการคือ

1. เพื่อวิจัยให้ทราบถึงปัจจัยที่เป็นตัวทำให้เกิดอำนาจของผู้นำ และเพื่อให้ทราบว่าผู้นำนั้นได้ใช้ปัจจัยเหล่านั้นอย่างไรบ้าง เพื่อสร้างอำนาจให้กับตน
 2. เพื่อวิจัยให้ทราบถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดอำนาจของผู้นำในชุมชนชนบท
- 3 ประเภทมีความแตกต่างกัน (หรือเหมือนกัน) หรือไม่ อย่างไร

ขอบเขตในการวิจัย

เนื่องจากการมีเวลาและงบประมาณค่อนข้างจำกัด ประกอบกับเป็นการศึกษาผู้นำชุมชนอย่างลึกซึ้ง ผู้วิจัยจึงขอจำกัดขอบเขตการศึกษาในชุมชน 3 ประเภทดังกล่าวแล้ว ในท้องที่อำเภอบึงกาฬ จังหวัดหนองคาย ซึ่งตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย

หน่วยในการวิเคราะห์และระดับการวิเคราะห์

ในการวิจัยเรื่อง ผู้นำชุมชนชนบทไทยนี้ ได้ใช้หน่วยการวิเคราะห์ในระดับบุคคล (individual) เป็นการศึกษาผู้นำเป็นรายบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะทำการศึกษาผู้นำเป็นรายบุคคลอย่างละเอียดที่เป็นผู้นำที่มีบทบาทสำคัญๆ และมีอำนาจอิทธิพลอย่างสูงในชุมชนนั้น ๆ

สำหรับระดับการวิเคราะห์นั้นเป็นการวิเคราะห์ถึง ผู้นำชุมชนชนบทในระดับท้องถิ่นภูมิภาคใดภูมิภาคหนึ่ง ไม่ใช่เป็นการวิเคราะห์ระดับองค์การใหญ่ ๆ หรือระดับ

อำเภอ ระดับจังหวัด หรือระดับชาติ แต่เป็นเพียงการวิเคราะห์บทบาทและลักษณะของผู้นำชุมชนในระดับท้องถิ่น ซึ่งเป็นระดับชุมชนที่คัดเลือกมา 3 ประเภทคือ ชุมชนชนบทดั้งเดิม ชุมชนชนบทที่กำลังเปลี่ยนแปลง และชุมชนชนบทกึ่งเมือง

สมมติฐานในการวิจัย

ในการวิจัยเพื่อตอบคำถามของปัญหาการวิจัย 2 ประการนั้น ได้ตั้งสมมติฐานไว้ดังนี้

1. ปัจจัยที่ทำให้เกิดอำนาจของผู้นำ ได้แก่ อายุ ตำแหน่งในทางสาธารณะ ความมั่งคั่ง ความรู้ ความชำนาญและการมีข่าวสารข้อมูล โดยที่ผู้นำได้ใช้ปัจจัยอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง เพื่อสร้างอำนาจให้กับตน
2. ปัจจัยที่ทำให้เกิดอำนาจของผู้นำในชุมชนชนบท 3 ประเภทมีความแตกต่างกัน

ค่านิยมสำคัญที่ใช้ในการวิจัย

ค่านิยมที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้เป็นค่านิยม ตามแนวความคิดทฤษฎีต่าง ๆ เพื่อให้เหมาะสมกับการวิจัยนี้ คือ

อำนาจ หมายถึง ความสามารถในการทำให้ผู้อื่นยอมรับ เชื่อฟังและปฏิบัติตาม ไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจหรือไม่ก็ตาม

ผู้นำ หมายถึง บุคคลผู้ที่มีความสามารถในการทำให้ผู้อื่นยอมรับ เชื่อฟังและปฏิบัติตาม ไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจหรือไม่ก็ตาม

ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยรวมกันอยู่ในอาณาบริเวณหรือพื้นที่เดียวกัน หรือพื้นแผ่นดินที่ต่อเนื่องกันมีขอบเขตแน่นอน มีความสนใจร่วมกัน มีการปฏิบัติต่อกันและมีความสัมพันธ์ของสมาชิกที่ผูกพันให้อยู่ร่วมกันในชุมชนนั้น

ชุมชนชนบท หมายถึง ชุมชนที่เป็นหมู่บ้านและตำบล ที่ไม่ได้เป็นที่ตั้งของอำเภอหรือ เป็นที่ตั้งของจังหวัดหรือ เป็นที่ตั้งของเทศบาลหรือ เป็นที่ตั้งของสุขาภิบาล หรือ เป็นที่ตั้งของเมืองพัทยาหรือ เป็นที่ตั้งของกรุงเทพมหานคร กรณีใดกรณีหนึ่งหรือหลาย ๆ กรณีพร้อมๆ กันไป

ปัจจัยที่ทำให้เกิดอำนาจ หมายถึง อายุ ตำแหน่งในทางสาธารณะ ความรู้ ความมั่งคั่ง ความชำนาญ และการมีข่าวสารข้อมูล

การสร้างอำนาจของผู้นำ หมายถึง วิธีการ เทคนิค และกลยุทธ์ต่าง ๆ ที่ผู้นำได้ใช้ปัจจัยเหล่านั้นให้เป็นประโยชน์ เพื่อทำให้ประชาชนยอมรับ เชื่อฟังและปฏิบัติตาม

การคัดเลือกชุมชนมาทำการวิจัย

ในการวิจัยนี้ได้สร้างหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกและจำแนกชุมชนชนบท 3 ประเภท คือชุมชนชนบทดั้งเดิม ชุมชนชนบทที่กำลังเปลี่ยนแปลงและชุมชนชนบทกึ่งเมือง (ดูรายละเอียดในบทที่ 3) ทั้งนี้เพื่อพิจารณาและคัดเลือกผู้นำในแต่ละชุมชนมาศึกษาต่อไป

การค้นหาคณะผู้นำมาทำการวิจัย

ในการศึกษา ผู้นำชุมชนชนบทไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนี้ ได้ทำการคัดเลือกและค้นหาคณะผู้นำชุมชนในชุมชนชนบท 3 ประเภท เพื่อมาทำเป็นตัวอย่างในการศึกษาวิเคราะห์ ซึ่งได้ใช้วิธีการระบุและค้นหาคณะผู้นำ 3 วิธีการประกอบกันคือ วิธีการระบุผู้นำโดยพิจารณาที่ชื่อเสียง (reputational technique) และวิธีการดูที่การตัดสินใจ (decision-making technique) เป็นสองวิธีการหลัก ส่วนวิธีการดูที่ตำแหน่ง

(positional technique) เป็นวิธีการรองที่ใช้ตรวจสอบว่าการค้นหาและระบุตัวผู้นำด้วยวิธีการสองอย่างแรก ได้ถูกต้องเหมาะสมหรือไม่ มากน้อยเพียงใด ควรจะมีการปรับปรุงหรือตัดแปลงรูปแบบการวิจัยอย่างไรบ้าง (ดูรายละเอียดในบทที่ 4)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้ใช้ แบบสัมภาษณ์ (questionnaire) และ แนวทางการสัมภาษณ์ (interview schedule) เป็นหลัก ซึ่งเมื่อได้ทำการร่างแบบสัมภาษณ์แล้ว ก็ได้นำไปปรึกษากับผู้เชี่ยวชาญ (เช่น อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้มีประสบการณ์ที่ศึกษามาก่อน) หลังจากนั้นก็ได้้นำแบบสัมภาษณ์และแนวทางการสัมภาษณ์ไปทดสอบ (pretest) กับพื้นที่วิจัยที่แท้จริงก่อน แล้วนำมาปรับปรุงตัดแปลงให้เหมาะสมมากยิ่งขึ้นก่อนที่จะนำเครื่องมือนี้ไปใช้ต่อไป แบบสัมภาษณ์และแนวทางการสัมภาษณ์นี้แบ่งออกเป็น 3 ชุดคือ

แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 1 เป็นเครื่องมือการสำรวจและสัมภาษณ์หัวหน้าครุเรือนทุกครุเรือนใน 3 ชุมชน (มีจำนวนรวมกัน 1,062 คน) เพื่อให้ทราบถึงการมีปัจจัยต่างๆ ที่ทำให้เกิดอำนาจและการค้นหาหรือระบุตัวผู้นำโดยพิจารณาที่ชื่อเสียง

แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 2 เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข่าวสำคัญ (key informants) เพื่อทำการค้นหาหรือระบุตัวผู้นำ โดยวิธีการคู่ที่การตัดสินใจ

แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 3 เป็นแนวทางการสัมภาษณ์ที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้นำและประชาชนทั่วไป ทั้งนี้เพื่อนำมาวิเคราะห์อำนาจของผู้นำอย่างละเอียดเกี่ยวกับปัจจัยที่ทำให้เกิดอำนาจ และการสร้างอำนาจให้กับตนเอง โดยมีวิธีการใช้ปัจจัยต่างๆ ที่แตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล

(ดูรายละเอียดแบบสัมภาษณ์ชุดที่ 1, 2 และ 3 ในภาคผนวก ก. แบบ ก.1, ก.2 และ ก.3 ตามลำดับ)

2. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยนี้เป็นการวิจัยสนาม (field research) ที่ต้องใช้วิธีการวิจัยปริมาณ (quantitative method) และ เชิงคุณภาพ (qualitative method) ผสมผสานกัน ฉะนั้นการเก็บรวบรวมข้อมูลจึงมีขั้นตอนที่สำคัญอยู่ 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนแรก เป็นการสำรวจ สัมภาษณ์และสอบถามประชาชนจากทุกครัวเรือน (1,062 ครัวเรือน) จากทั้ง 3 ชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้ทราบถึงการมีปัจจัยต่างๆ ของประชาชนพร้อมทั้งให้ประชาชนแต่ละครัวเรือน ได้ระบุตัวผู้นำของเขาโดยวิธีการพิจารณาที่ชื่อเสียง ในขั้นตอนที่สอง เป็นการเข้าพัวพัน คลุกคลีกับประชาชนภายในชุมชนเป็นเวลานานพร้อมทั้งสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (indepth interview) โดยมีแนวทางการสัมภาษณ์เป็นเครื่องนำทาง มีการสังเกตการณ์ (observation) ความเป็นไปของผู้ผู้นำในชุมชนทั้งที่เป็นแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ตลอดจนการสอบถามข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพื่อให้สามารถระบุและค้นหาตัวผู้นำโดยวิธีการดูที่การตัดสินใจ และที่สำคัญที่สุดก็คือเพื่อวิเคราะห์เกี่ยวกับอำนาจของผู้ผู้นำเป็นรายบุคคล (86 คน) ในประเด็นที่ว่าด้วยปัจจัยที่ทำให้เกิดอำนาจ และการสร้างอำนาจให้กับตนเองโดยวิธีการใช้ปัจจัยต่างๆ อย่างละเอียด

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลที่จะใช้ในการวิจัยนี้มี 2 แบบคือ

1. การพรรณนาวิเคราะห์

เป็นการพรรณนาเกี่ยวกับปัจจัยที่ทำให้เกิดอำนาจของผู้ผู้นำ และการใช้ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านั้นมาเป็นเครื่องมือเพื่อสร้างอำนาจให้กับตนเองของผู้ผู้นำว่า ผู้ผู้นำใช้ปัจจัยอะไรบ้าง ใช้ปัจจัยแต่ละอย่างอย่างไร หรือใช้ปัจจัยหลายอย่างสนับสนุนเกื้อกูลกันอย่างไร จึงทำให้ตนเองได้เป็นผู้ผู้นำ ที่เป็นที่ยอมรับ เชื่อฟังและปฏิบัติตามจากประชาชน ซึ่งเป็นการตอบปัญหาการวิจัย และทดสอบสมมติฐานด้วย

2. การวิเคราะห์โดยใช้สถิติ

เป็นการวิเคราะห์เพื่อทดสอบสมมติฐานที่ว่า ปัจจัยที่ทำให้เกิดอำนาจของผู้นำในชุมชนชนบท คือ อะไรบ้าง และปัจจัยที่ทำให้เกิดอำนาจของผู้นำในชุมชนชนบท 3 ประเภท มีความแตกต่างกันจริงอย่างมีนัยสำคัญหรือไม่ อย่างไร ซึ่งเป็น การเสริมการพรรณนาวิเคราะห์ข้างต้นให้มีความหนักแน่น และเด่นชัดยิ่งขึ้น

ขั้นตอนและเวลาดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยนี้ได้ใช้เวลาทำการวิจัยตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุด เป็นเวลารวมกันมากกว่า 3 ปี โดยมีขั้นตอนและระยะเวลาดำเนินการดังนี้

ตารางที่ 1.1 ขั้นตอนและเวลาดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนการดำเนินการ	ระยะเวลา
1. สร้างแบบวิจัย	
1.1 ศึกษาแนวความคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	มี.ค.-มิ.ย.29
1.2 เขียนโครงร่างวิทยานิพนธ์	ก.ค.-ก.ย.29
2. ปฏิบัติงานสนาม	
2.1 การคัดเลือกชุมชน	เม.ย-พ.ค.30
2.2 การค้นหาผู้นำชุมชน	มิ.ย.-ก.ย.30
2.3 การเก็บข้อมูลเพื่อวิเคราะห์อำนาจของผู้นำ	ส.ค30-ส.ค31
3. ผลการวิจัย	
3.1 การวิเคราะห์ข้อมูล	พ.ย31-ก.พ32
3.2 การเขียนและพิมพ์วิทยานิพนธ์	พ.ย31-มิ.ย32

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

1. ข้อค้นพบที่ได้รับจากการวิจัย จะเป็นประโยชน์ในการกำหนดนโยบาย การบริหาร การปกครองของรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายการพัฒนาชนบท นโยบายในการรักษาความมั่นคงและการพัฒนาทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย
2. ข้อค้นพบที่ได้รับจากการวิจัย อาจจะเป็นประโยชน์ทางอ้อมสำหรับผู้ที่ประสงค์จะเป็นผู้นำชุมชน และผู้นำการเมืองระดับท้องถิ่นรวมทั้งระดับชาติอื่นๆ เนื่องจากผลการวิจัยทำให้ทราบว่าผู้นำที่ดีในทัศนะของชาวชนบท เป็นอย่างไร
3. เป็นการบุกเบิกการวิจัยในแนวทางนี้ในชนบท ทำให้เปิดวงวิชาการศึกษาวิจัยผู้นำในชนบทในแนวทางนี้ให้กว้างขวางต่อไป เป็นทั้งการเพิ่มพูนความรู้ทางวิชาการ และเป็นการเพิ่มความรู้เพื่อการปฏิบัติการต่างๆ ในชนบทด้วย

การนำเสนอวิทยานิพนธ์

ในการนำเสนอผลการวิจัยในรูปวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยได้กำหนดแบ่งเนื้อหาออกเป็นบทต่างๆ 10 บท ซึ่งมีรายละเอียดของเนื้อหาแต่ละบทย่อๆ ดังนี้

บทที่ 1 บทนำ

เป็นการกล่าวถึงความสำคัญ ของเรื่องที่จะทำการวิจัย ปัญหา การวิจัยตลอดจนความเป็นมาต่างๆ เกี่ยวกับปัญหาการวิจัย วัตถุประสงค์ของการวิจัยขอบเขตการวิจัย หน่วยในการวิเคราะห์และระดับการวิเคราะห์ สมมติฐานการวิจัย การค้นหาผู้นำ มาทำการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล ขั้นตอน และเวลาการดำเนินการวิจัย ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัยและการนำเสนอวิทยานิพนธ์

บทที่ 2 แนวความคิดและผลงานวิจัยเกี่ยวกับผู้นำชุมชนบท

เป็นการกล่าวถึงแนวความคิด ทฤษฎีและผลงานการวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้นำวิจัยได้นำมาใช้ เป็นประโยชน์และเป็นแนวทางในการสร้างแบบการวิจัยนี้ ซึ่งได้แก่ การรวบรวมแนวความคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์อำนาจ (อิทธิพล) ของผู้นำ และผลงานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งประกอบด้วย ผลงานการศึกษาวิจัยของนักวิชาการต่างประเทศและผลงานการศึกษาวิจัยของนักวิชาการไทยโดยเน้นหนักในการศึกษาที่เกี่ยวกับผู้นำชุมชนระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนบท

บทที่ 3 ชุมชนและการคัดเลือกชุมชน

เป็นการพิจารณาถึงชุมชนชนบทไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การสร้างหลักเกณฑ์ที่ใช้ในการคัดเลือกชุมชน และจำแนกชุมชนเป็น 3 ประเภทคือ ชนบทดั้งเดิม ชนบทที่กำลังเปลี่ยนแปลง และชนบทกิ่งเมือง หลังจากนั้นจะเป็นการกล่าวถึงชุมชนชนบททั้ง 3 ชุมชนในแง่มุมต่างๆ ลักษณะทั่วไปของชุมชนทั้ง 3 แห่งทั้งในแง่สภาพแวดล้อมด้าน เศรษฐกิจสังคม และทางด้านวัฒนธรรม

บทที่ 4 การค้นหาผู้นำชุมชน

เป็นการกล่าวถึงวิธีการต่างๆ ที่ใช้ในการระบุและค้นหาผู้นำในแต่ละชุมชน เพื่อมาเป็น ตัวอย่างผู้นำที่จะใช้ในการศึกษาวิจัย วิธีการที่ใช้แต่ละวิธีจะได้กล่าวอย่างละเอียดพร้อมทั้งแบบสอบถาม แนวทางการสัมภาษณ์ เครื่องมือและวิธีการต่างๆ ซึ่งได้แก่ วิธีการระบุผู้นำโดยพิจารณาที่ชื่อเสียง (reputational

technique) และวิธีการคู่ที่การตัดสินใจ (decision-making technique) เป็นสองวิธีการหลัก ส่วนวิธีการที่สามจะใช้ในการตรวจสอบความถูกต้อง ความเหมาะสมที่ได้จากสองวิธีการแรกอีกครั้งหนึ่งคือ วิธีการคู่ที่ตำแหน่ง (positional technique) ซึ่งถือว่าเป็นวิธีการรอง

บทที่ 5 ปัจจัยที่ทำให้เกิดอำนาจของผู้นำในชนบท

เป็นการวิเคราะห์ โดยใช้สถิติและการพรรณนาวิเคราะห์เกี่ยวกับปัจจัยที่ทำให้เกิดอำนาจของผู้นำในชุมชนชนบททั้ง 3 ประเภทว่า ปัจจัยใดบ้างที่ผู้นำชุมชนชนบทใช้ในการสร้างอำนาจให้กับตน และการใช้ปัจจัยแต่ละอย่างมาอย่างน้อยเพียงใด ซึ่งในบทนี้เป็นส่วนหนึ่งของการทดสอบ สมมติฐานข้อที่หนึ่งด้วย

บทที่ 6 ปัจจัยที่ทำให้เกิดอำนาจและการสร้างอำนาจของผู้นำในชุมชนชนบทดั้งเดิม

เป็นการพรรณนาวิเคราะห์และการวิเคราะห์ โดยใช้สถิติเกี่ยวกับปัจจัยที่ทำให้เกิดอำนาจของผู้นำในชุมชนชนบทดั้งเดิม โดยเน้นหนักการใช้ปัจจัยต่าง ๆ ของผู้นำ เพื่อสร้างอำนาจให้กับตน ว่าใช้ปัจจัยใดบ้าง ใช้ปัจจัยเหล่านั้นอย่างไร ใช้หลาย ๆ ปัจจัยผสมผสานเกื้อกูลกันและกันอย่างไร เพื่อสร้างอำนาจให้กับตน ในบทนี้จะใช้การพรรณนาวิเคราะห์เป็นหลัก ส่วนการวิเคราะห์โดยใช้สถิติจะเป็นการเสริมการวิเคราะห์ ให้หนักแน่นและคมชัดมากยิ่งขึ้น

บทที่ 7 ปัจจัยที่ทำให้เกิดอำนาจและการสร้างอำนาจของผู้นำในชุมชนชนบท
ที่กำลังเปลี่ยนแปลง
เป็นการวิเคราะห์ เช่นเดียวกับในบทที่ 6 แต่เป็นเรื่อง
ของผู้นำในชุมชนชนบทที่กำลังเปลี่ยนแปลง

บทที่ 8 ปัจจัยที่ทำให้เกิดอำนาจและการสร้างอำนาจของผู้นำในชุมชน
ชนบททั้ง เมือง
เป็นการวิเคราะห์ เช่นเดียวกับใน 6 แต่เป็นเรื่องของผู้นำในชุมชน
ชนบททั้ง เมือง

บทที่ 9 การเปรียบเทียบปัจจัยที่ทำให้เกิดอำนาจของผู้นำระหว่างชุมชน 3
ประเภท

เป็นการวิเคราะห์โดยใช้สถิติและการพรรณนาวิเคราะห์ เปรียบ
เทียบปัจจัยที่ทำให้เกิดอำนาจของผู้นำในชุมชนชนบท 3 ประเภทว่า
ผู้นำในชุมชนทั้ง 3 ประเภท มีการใช้ปัจจัยต่าง ๆ แตก
ต่างกันหรือไม่ อย่างไร และมากน้อยเพียงใด ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ
การพิสูจน์สมมติฐานข้อที่สองด้วย ในบทนี้การวิเคราะห์โดยใช้สถิติ
จะเป็นการวิเคราะห์หลัก ส่วนการพรรณนาวิเคราะห์เป็นการเสริม
การวิเคราะห์ เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น

บทที่ 10 สรุปและอภิปราย

เป็นการสรุปผลการศึกษาวิจัยที่ได้กล่าวมาทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
การสรุปผลและอภิปรายผลบทที่ 5 ถึงบทที่ 9 ซึ่งเกี่ยวข้องกับ
การสอดคล้องหรือ เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้หรือไม่อย่างไร
มีข้อเสนอแนะในการวิจัยเพิ่มเติม ในอนาคตอีกอย่างไรบ้าง
ผลการวิจัยมีประโยชน์ต่อสังคมอย่างไรบ้างที่ให้คุณค่าทั้งทางวิชา-

การและปฏิบัติการในพื้นที่ชุมชนชนบททั้งที่เป็นชุมชนชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และชุมชนชนบทภาคอื่น ๆ รวมทั้งการพยายามที่จะสรุปเป็นข้อสรุปทั่วไป ที่จะนำไปใช้ในการพรรณนา อธิบาย และทำนายผู้นำในชุมชนชนบทที่อื่น ๆ อีกด้วย